

Kulturdepartementet
Postboks 8030 Dep.
0030 Oslo

15. august 2014

kunstnerokonomi@kud.dep.no

INNSPILL TIL UTREDNING OM KUNSTNERØKONOMI

Den norsk Forfatterforening takker for muligheten til å komme med innspill til ovennevnte utredning. Vi har i vårt innspill tatt utgangspunkt i mandatet til referansegruppen. Etter innledningen har vi under hvert punkt først en beskrivelse av situasjonen i dag og deretter forslag til endringer eller nye tiltak.

Generelt

Forfatternes økonomi er preget av stor uforutsigbarhet. Det er et mindretall forfattere som tjener mye på sitt forfatterskap. Det er umulig å forutsi salget av en kommende bok samtidig som salget er uavhengig av den arbeidsinnsatsen forfatteren legger ned i verket. Et langt forfatterskap er også ofte preget av store svingninger når det gjelder salg. En forfatter kan ha gode inntekter på en bok eller i en periode, for så å ha svært lave inntekter for de neste bøkene. Tidligere undersøkelser viser også at forfatterne er en av de kunstnergruppene med størst inntektsforskjeller uten at dette nødvendigvis speiler verdien av de verkene de ulike forfatterne tilfører norsk litteratur og språk.

En del forfattere vil kunne få inntekter relatert til virket som forfatter gjennom opplesninger, foredrag, skolebesøk osv. Slike aktiviteter er en sentral inntektskilde for enkelte forfattere. Men det er viktig for oss å påpeke at forfattere først og fremst er skapende kunstnere og kanskje bare i enkelte tilfeller virker som utøvende. Det vil si at oppdrag som opplesninger og skolebesøk på samme måte som annet arbeid utover skrivingen tar av den tiden forfatteren kunne ha brukt på sitt skapende virke. Det er derfor viktig for oss å skille mellom de inntektene forfatteren får av salg og vederlag for sine verker, og det han eller hun får som oppleser, kursholder o.l. Mulighet for økte inntekter fra utøvende virksomhet vil ikke veie opp for inntektsnedgang eller -stagnasjon for skapende virksomhet.

Det er dessuten ikke gitt at enhver forfatter uten videre vil kunne tjene penger på forfatterrelatert virksomhet. En utøvende musiker som har tapt inntektsmuligheter gjennom sviktende CD-salg, kan konsentrere sin virksomhet mot andre former for yrkesutøvelse, typisk konserter og festivaler. Musikeren gjør fortsatt det samme. Dette skiller seg tydelig fra forfatterens skapende virksomhet.

Vurdere tiltak som kan bidra til å styrke næringspotensialet og etterspørselsperspektivet for kunstnerne.

Fastpris

Fastprissystemet er viktig for å gi forfatterne så forutsigbare inntekter som mulig for salg av bøker, enten det er som e-bok, lydbok eller papirbok. Våre fremforhandlede avtaler med Forleggerforeningen gir oss for nye utgivelser fastprisen som royaltygrunnlag. Skulle vi miste fastprisen som slikt grunnlag, noe som er sannsynlig ved innføring av fripris, vil trolig forlagenes nettoinntekt per solgte eksemplar bli vårt royaltygrunnlag. Dermed vil det være opp til forhandlinger mellom forlag og bokhandel hvor mye forfatterne skal ha i utbetalt royalty.

Fastpris fører også til at bokhandelen må konkurrere på andre områder enn pris når det gjelder nye bøker. Det bidrar til at vi får synliggjøring og salg av et bredere utvalg av bøker enn vi ellers ville hatt. Det fører igjen til at et større antall forfattere når ut til leserne, flere vil ha inntekter av boksalg og flere vil ha mulighet til å virke som forfattere, noe som bidrar til en større utgivelsesbredde av norsk litteratur. I bokavtalen som regulerer fastprisen, ligger det også inne såkalte litteraturabonnementer. Det betyr for skjønnlitteraturens del at et større antall bokhandlere forplikter seg til å ta inn minst ett eksemplar av bøkene som hvert år meldes opp til Kulturrådets innkjøpsordning. Dette er viktig for forfatterens garanterte minsteutbetaling per utgitte tittel og bidrar også til spredning og synliggjøring av en større del av det litterære mangfoldet

Tiltak: Fastprissystemet og muligheten for abonnementsordninger bør videreføres gjennom boklov eller bokavtale fra 2017. Dette er et litteratur- og språkpolitisk virkemiddel som ikke koster det offentlige noe.

Avtaleverk

Et unntak fra konkurranseloven sikrer forfatter- og oversetterorganisasjonene rett til å forhandle frem standardavtaler med Forleggerforeningen på vegne av alle medlemmene. Dette er med på å kvalitetssikre avtaleverket og å gi store deler av forfatterstanden bedre vilkår enn de ellers ville hatt. Alternativet er at hver enkelt forfatter forhandler med sitt forlag. De aller fleste forfattere ville stilt svakere i en slik forhandling enn forfatterorganisasjonene gjør når de kan forhandle avtaler på foreningsnivå.

Tiltak: Forfatterorganisasjonene må fortsatt ha rett til slike forhandlinger i unntaksforskrift til Konkurranseloven som skal vedtas høsten 2014 og i ny unntaksforskrift fra januar 2017.

Opphavsrett

Jo sterkere presset på forfatterøkonomien blir, desto viktigere blir det at opphavsretten til verket respekteres. Den enkelte forfatter må sikres et vederlag som er rimelig for den bruk som gjøres av verket. I dag omsettes litteratur i en lang og stadig bredere verdikjede. Det er et tankekors at den dårligst betalte er forfatteren, og det selv om våre standardavtaler går for å være langt bedre enn tilsvarende i andre land.

Tiltak:

Sikre at vern av opphavspersoners rettigheter styrkes og sikres i relevant lov- og regelverk. Forslaget til endringer i åndsverkloven om at rettighetshavere ikke lenger skal kunne bruke kopistopp som virkemiddel ved brudd i forhandlinger om kopivederlag, må avvises.

Digitalisering

For å gjøre litteraturen tilgjengelig for flest mulig og for å forenkle deres tilgang til bøkene, er det positivt med nye digitale veier ut til leserne. Slike nye salgs- og utlånsløsninger for litteratur kan imidlertid virke i motsatt retning av hva Regjeringen og Forfatterforeningen har satt seg som mål: at forfatterne skal øke sin inntekt fra salg av bøker og i større grad enn i dag leve av sitt forfatterskap. Her er noen av utfordringene vi står overfor:

Brukere av digitale tjenester på nett har lav betalingsvilje. For abonnementsstrømmetjenester for lyd- eller e-bøker forventes en lav månedspris. I og med at forfatternes inntekter fra slike tjenester i en del tilfeller er avhengig av tjenestens abonnementsinntekter, gjør dette forfatterinntekten enda mer uforutsigbar enn den allerede er, og vi frykter at det vil presse inntektene ned. Vi antar at likestilling mellom omsetning av e-bøker og papirbøker i form av null-moms også på e-bokomsetning, vil komme forfatterne til gode. Det gir også gevinst til leserne når prisene reduseres som følge av et momsfratak.

Det har i løpet av 2013/2014 kommet på plass gode utlånsløsninger for e-bøker i biblioteket, der det både finnes bøker som bibliotekene mottar gjennom innkjøpsordningen, og bøker de selv kjøper inn via biblioteksentralen. E-utlån i biblioteket er en stor suksess, og gir leserne svært god tilgang til e-bøker uten at de trenger å oppsøke verken et bibliotek eller en bokhandel. Tall vi har fått presentert av Bokbasen AS, viser at e-boksalget i Norge har stagnert samtidig som e-utlånet har «tatt av». Stagnasjonen i e-boksalget er særlig tydelig for norsk skjønnlitteratur, som utgjør hoveddelen av de bøkene bibliotekene tilbyr som e-bøker.

Tall fra Bokbasen AS viser at det i juni 2014 var registrert ca. 7500 salg av norsk skjønnlitteratur for voksne som e-bok, mens utlånet fra bibliotekene lå på over 30 000 e-bøker. Det er for tidlig å trekke bastante konklusjoner, men om det viser seg at gratis e-utlån fra bibliotek fremover i for stor grad går på bekostning av salg av e-bøker gjennom kommersielle kanaler, vil det slå negativt ut for forfatterens mulighet til å tjene penger på sin virksomhet, der vederlaget i stor grad er avhengig av salg.

Dette kan oppveies med andre betalingsmodeller for bibliotek som kjøper inn e-bøker, enn det vi har i dag, eller ulike former for salg av lisenser til bibliotek. Vi oppfatter det som et ønske fra politisk hold at det skal satses digitalt i bibliotekene. Vi vil gjøre oppmerksom på at dette på sikt vil kunne kreve langt større overføringer fra det offentlige til bibliotekene for å finansiere betalingsmodeller som gjør det mulig for forfattere og forlag og fortsatt skrive og utgi et stort mangfold av bøker på norsk. Alternativet er at den digitale utgivelsen av en bok må få en sjanse i betalingsmarkedet en viss tid før den gjøres tilgjengelig for gratis lesning av bibliotekene.

Tiltak:

Det vil være både rimelig og naturlig å innlemme e-bøker i bibliotekvederlagsordningen. Fra rettighetshaverhold ble dette foreslått i 2012.

Politiske ønsker om økt satsing på digital formidling og digitalt utlån av litteratur fra biblioteker, må følges av økte offentlige bevilgninger til dette formålet og muligens avtaler som ut fra næringspolitiske hensyn ivaretar forfatterens inntektsmuligheter bedre enn i dag.

Merverdiavgift

Det er i dag merverdiavgiftsfritak for papirbøker, men ikke for e-bøker og lydbøker som selges som nedlastbar fil eller i strømmetjenester. Dette er til hinder for økt salg av norsk litteratur i nye formater og kanaler. Dette er svært uheldig med den sterke konkurransen fra det engelskspråklige markedet. Det er språkpolitisk uheldig, og går også ut over forfatterens mulighet for inntekt fra salg gjennom nye salgskanaler. Momsfritak som språkpolitisk

virkemiddel svekkes gradvis etter hvert som e-boksalget utgjør en større og større del av det totale litteratursalget.

Tiltak:

Likestille merverdifritaket for litteratur ved å la det omfatte alle bøker uavhengig av format, også e-bøker og digitale lydbøker.

Vurdere hvordan stipendordningene kan forenkles, effektiviseres og kvalitetssikres, samt vurdere balansen mellom stipend og vederlag.

Norske forfattere kan søke om ulike typer stipender fra Statens kunstnerstipend eller fra de ulike skribentorganisasjonene som forvalter kollektive vederlag. I tillegg finnes kommunale, fylkeskommunale og regionale stipend. Stipendene er i mange tilfeller avgjørende for at forfattere skal kunne fordype seg i skriving og utvikling av nye manus, uten å måtte ta andre typer arbeid for å få økonomien til å gå opp. Det er særlig arbeidsstipendene som gir forfatterne den økonomiske tryggheten og forutsigbarheten de trenger for å kunne skrive. Et arbeidsstipend er i dag på 205 000 kroner og gjør det mulig for forfattere å kunne skrive på hel- eller deltid hvis de i tillegg har inntekter fra boksalg eller annet arbeid.

Det er viktig med stipender til forfattere i etableringsfasen som kan gi økonomisk rom for å bygge et forfatterskap. Som nevnt i innledningen er det likevel ikke slik at man kan regne med å kunne leve av forfatterskapet etter at man er etablert som forfatter med noen bokutgivelser bak seg. Det er derfor viktig at det også finnes gode stipendordninger for etablerte kunstnere og seniorkunstnere. De tiårige stipendene som nå erstatter garantiinntektsordningen etter hvert som garantiinntektshjemler frigis, er svært viktige i så henseende.

Tiltak

- For at forfatterne ikke skal sakke akterut i forhold til lønnsutviklingen ellers i samfunnet, bør størrelsen på stipendene justeres i takt med denne lønnsutviklingen.
- For stipend øremerket kunstnere i etableringsfasen er det satt en øvre aldersgrense på 35 år for alle kunstnergrupper. Denne grensen bør være forskjellig for ulike kunstnergrupper. Forfatterforeningen har regnet ut at gjennomsnittlig debutantalders for skjønnlitterære voksenbokforfattere på de største forlagene de siste årene har ligget over 35 år. Vi foreslår at aldersgrensen for forfattere for slike stipender bør heves til 40 år.

Kvalitetssikring av stipendordningene

Det er i utredningen av Kulturrådet foreslått endringer hva gjelder oppnevning av Rådet og oppnevning av stipendkomiteer. Forfatterforeningen mener de foreslåtte endringene vil kunne svekke den kunstfaglige kompetansen i Råd og komiteer og svekke den kunstfaglige vurderingen av stipendsøknadene. Vi viser til det vi skriver om dette i vårt hørings svar til rapporten om Norsk kulturråd med høringsfrist 1. september.

Vurdere etablering av system som i større grad betaler kunstnere for kunstproduktet, ikke i forkant for å produsere kunst.

Forfatterens inntekt er stort sett royalty av solgte bøker, altså inntekt som er betaling for kunstproduktet. Hvis det tar et par år å skrive en bok, sier det seg selv at det er vanskelig økonomisk for mange forfattere underveis i skriveprosessen. Derfor er stipendene så viktige for å hjelpe på denne situasjonen. Mulighet for betaling for å produsere kunsten, er med på å gjøre kunstneren friere, slik at forfattere kan rette arbeidet inn mot hva som er litterært vellykket og ikke hva som er kommersielt vellykket.

Undersøke hvordan etterspørselsperspektivet kan styrkes og entreprenørskapet økes, herunder innkjøp, utstillings- og utsmykkingsoppdrag fra offentlige og private bestillere, tilrettelegging for kunstnere i etableringsfasen, innføring av skatteinsentiver, samt stimulere private galleristers virke og internasjonale arbeid.

Innkjøpsordningene

Når det gjelder offentlig innkjøp av litteratur, skjer dette først og fremst gjennom Kulturrådets (KR) innkjøpsordninger og lokalt innkjøp av litteratur til bibliotek. For skjønnlitteratur for voksne kjøpes det inn 1000 eksemplarer av titler godkjent av KR's vurderingsutvalg. Dette er sammen med tidligere nevnte abonnementsordninger med på å gi forfatterne økonomisk forutsigbarhet som for mange er avgjørende for å kunne skrive nye bøker. Inntekter fra ordningene bidrar også til å minske forlagenes økonomiske risiko ved utgivelse av bøker med usikkert salgspotensial.

Det kjøpes også inn mye litteratur lokalt på de mange bibliotekene. Men det er en kjensgjerning at mange bibliotek har svært lave innkjøpsbudsjetter. Dette går både ut over tilbudet til brukerne og forfatterens inntekter.

Tiltak:

Reversere kuttene som i 2013 ble gjort i innkjøpsordningenes budsjetter. Styrke budsjettene til innkjøpsordningen, også med tanke på en styrking av formidling av bøkene i ordningen,

noe som bidrar til synliggjøring av flere forfatterskap som igjen vil virke positivt for salg av bøker gjennom kommersielle kanaler.

Underbetaling fra statsinstitusjoner og offentlig virksomhet

Det er svært uheldig om statsinstitusjoner og offentlig virksomheter som bruker kunstneriske verk og prestasjoner ikke forholder seg til inngåtte avtaler og bransjenivå på vederlag og honorar. Det slår også ut for forfatterne når det offentlige på departementsnivå legger ut bokutgivelser på anbud uten tanke på våre inntekter. Dette opplevde vi senest i forbindelse med stemmerettsjubileet da Kunnskapsdepartementet la en debattbok til bruk i skoleverket ut på anbud. Vi oppfordrer til at det informeres om fremforhandlede standardavtaler for bokutgivelser og bruk av tekster, og at disse avtalene respekteres.

Nrk har de siste årene kuttet ned på opplesninger og bruk av skjønnlitteratur på radio, noe som har fått konsekvenser forfatterens inntektsmuligheter. Når forfattere bruker skjønnlitteratur og forfattere i sine sendinger, brytes ofte avtalene som er fremforhandlet mellom Forfatterforeningen og Nrk. Forfatterforeningen vil arbeide for nye avtaler som kombinerer Nrk sitt behov med forfatterens legitime krav på honorar og vederlag.

Andre inntektsmuligheter

Mange forfattere sitter på kunnskap, ikke bare om sine egne bøker, men også om skrivning og språk, i tillegg til de temaer de skriver om i sine bøker. Forfatteren er en profesjonell språkarbeider. Flere offentlige virksomheter burde ha som målsetting å bruke norske forfattere eller andre kunstnere som del av sin virksomhet. Forfattere kan holde skrivekurs, inspirasjonsforedrag og brukes i klarspråksatsingen til offentlige etater og departement. Vi understreker igjen at dette vil være oppdrag på siden av den skapende virksomheten, og ikke nødvendigvis øke inntektene til forfatteren for det skapende arbeidet. Deler av litterære verker kan også brukes som dekorasjon eller installasjoner i offentlige bygg.

Tiltak:

Offentlige virksomheter bør sette av en prosentandel av omsetningen til kjøp av kunst og oppdrag til kunstnere.

Vurdere hvordan regelverket for selvstendig næringsdrivende kunstnere generelt kan forenkles og gründernes rettigheter styrkes (samarbeid med AD og FIN).

Vi viser her til Kunstnernettverkets innspill om dette.

Vennlig hilsen
Den norske Forfatterforening

Sigmund Løvåsen
leder